

PIJPEN UIT MISSOURI MEERSCHUIM

door Piet Smiesing

Inleiding

Pijpenverzamelaars krijgen vaak pijpen die eigenlijk niet tot het verzamelgebied horen. Deze pijpen, die uit de meest uiteenlopende grondstoffen zijn vervaardigd, worden met gespeelde blijheid in ontvangst genomen en verdwijnen dan voor altijd in een oude schoenendoos. Toch hebben pijpen uit ander materiaal soms een even interessante geschiedenis en fascinerend fabricageproces ondergaan als de kleipijp. PKN-leden zullen zich ongetwijfeld de boeiende lezing herinneren van de pijpenfabrikant Jacq. Bergmans op de jubileumbijeenkomst van de PKN op 29 okt. 1988 in Weert.

Maïskolfpijpen zullen, gezien de geringe verzamelwaarde, in weinig pijpencollecties aanwezig zijn. De geschiedenis en de produktie van de maïskolfpijp is zeker zo interessant als die van de bruyèrepijp en de kleipijp.

Geschiedenis en fabricage

In 1867 vertrok de arme draaiersgezel Heinrich Tibbe vanuit Duitsland naar Amerika om daar een bestaan op te bouwen. Hij vestigde zich in het stadje Washington in de staat Missouri. De eerste jaren van zijn verblijf in Amerika waren niet bijster succesvol. Dit veranderde toen hij in 1878 ontdekte, dat uit de kern van een maïskolf uitstekende pijpekoppen vervaardigd konden worden. Hij nam patent op zijn vinding en startte de pijpenproduktie. Toen zijn pijpen een enorm succes bleken te zijn, richtte hij een fabriek op. Nadat de massaproduktie goed op gang was gekomen, verlieten dagelijks 25.000 pijpen de fabriek, die naar alle delen van de wereld werden verzonden. Al gauw was hij in de wijde omtrek bekend als de *CORNCOB KING*. Toen Tibbe op 25 oktober 1897 in het stadje Washington overleed, had hij een enorm fortuin vergaard.

Als materiaal voor het vervaardigen van maïskolfpijpen wordt een maïssoort gebruikt, die niet geschikt is voor voeding of veevoeder. Het gaat hier om de soort Collier-seed, waarschijnlijk een kruising van de soorten Indian Boone en White Corn, die laat rijpt en bijzonder grote kolven geeft. Grote kolven hebben houtiger vezels dan de kleinere. Dit is een belangrijke voorwaarde voor het uitboren van de kern, die als grondstof voor de pijpekoppen wordt gebruikt. De kolven moeten na het oogsten drogen en worden bijna vijf jaar opgeslagen. De voor de fabricage uitgezochte stukken worden gezaagd en de kern -

het merg - uitgeboord. Op een draaibank worden de koppen gevormd waarna ze worden geschuurd, gepolijst en aan de binnenzijde met albast worden behandeld. De buitenzijde van de koppen krijgen een laagje vernis, die tegenwoordig meestal wordt weggelaten. Een enkele maal verschijnen in fraaie kleuren gelakte exemplaren op demarkt. Verwoede rokers van maïskolfpijpen weten deze van zo'n fraai jasje voorziene koppen echter niet te waarderen. Maïskolfpijpen worden in meer dan 50 verschillende modellen, die bij elk gezicht of smaak passen, verkocht.

Vroeger kregen de koppen rietstelen, maar tegenwoordig monteert de fabrikant stelen van parelbamboe of zachte houtsoorten. De oudere exemplaren zijn voorzien van mondstukken van pararubber, terwijl moderne pijpen worden gecompleteerd met mondstukken van een barnsteenkleurige plasticsoort. De overgang van steel naar mondstuk is meestal afgewerkt met een metalen bandje. Het schuinafgesneden uiteinde van de steel wordt met de opening naar boven in het daarvoor bestemde gat aan de voorkant van de kop geschoven. Later zullen we zien, dat het in de ketel geschoven steelgedeelte het rookgenot onaangenaam zal beïnvloeden.

Het gebruik

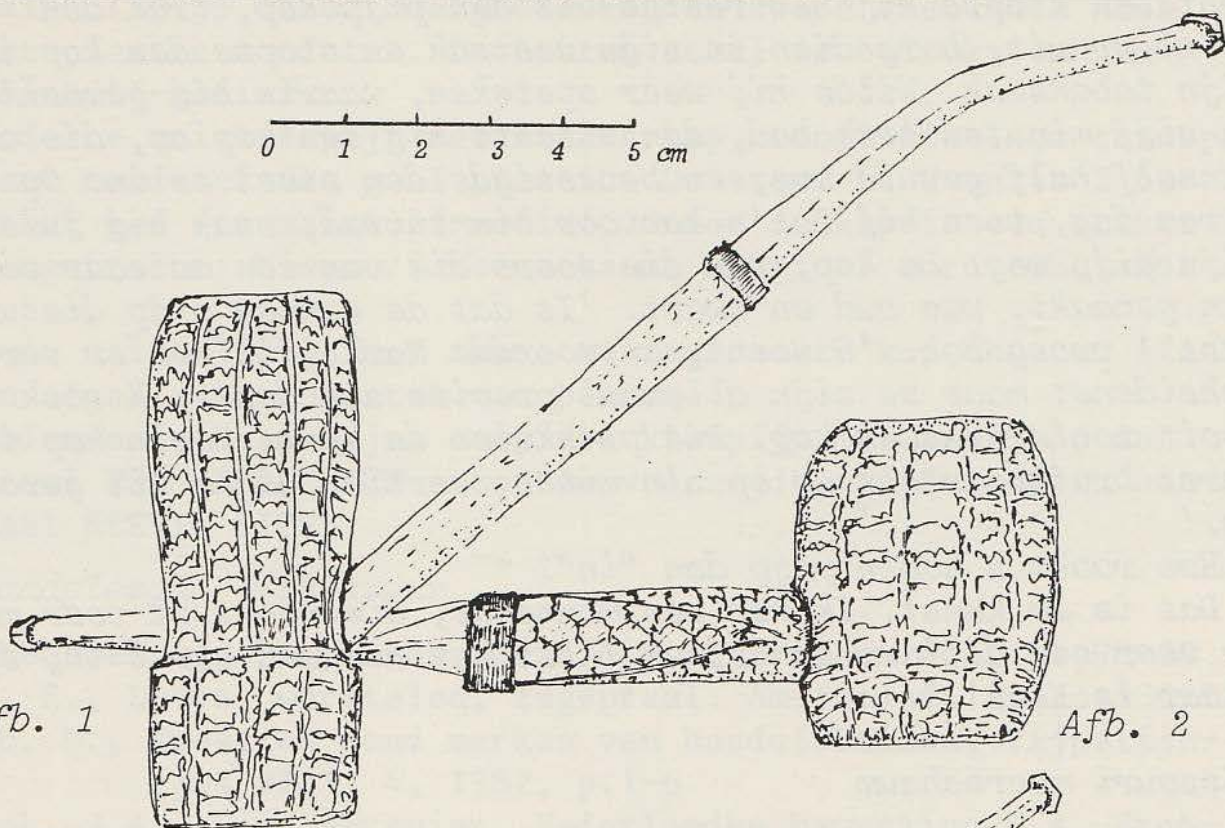
In Amerika is de maïskolfpijp, net als de kleipijp in Europa, een massa- en wegwerpproduct. Wanneer de maïskolfpijp bitter gaat smaken of de bodem is doorgebrand, wordt de pijp gewoon weggegooid en wordt voor weinig geld een nieuwe pijp aangeschaft. Omdat het materiaal poreus is en daarom veel vocht opneemt, roken maïskolfpijpen droog en koel. De in de kop gestoken steel geraakt tijdens het roken in de gloeizone van de tabak en veroorzaakt een onaangename smaak. Om dit te voorkomen wordt in de kop net boven de ingestoken steel een metalen knoop of een unt met een gat gelegd. De knoop of munt voorkomt ook het doorbranden van de kopbodem. In Duitsland werden in de jaren twintig door de winkelier voor dit doel kleine doorboorde Europese munten (pijpemunten) aan de koper van maïskolfpijpen verstrekt.

In zijn autobiografie vertelt de bekende Amerikaanse uitgever Edward Bok in een ardige anekdote hoe Mark Twain (1835-1910) zijn maïskolfpijpen liet inroken. Deze beroemde Amerikaanse schrijver kon bij een bezoek aan de uitgeverij, ondanks een rookverbod, niet nalaten toch te roken. Op blz. 135 lezen we:

"...en Mark Twain rookte natuurlijk altijd; in den regel een korrelige soort tabak, die hij in een zakje van geruite zijde en elastiek bij zich droeg. Al slenterend naar

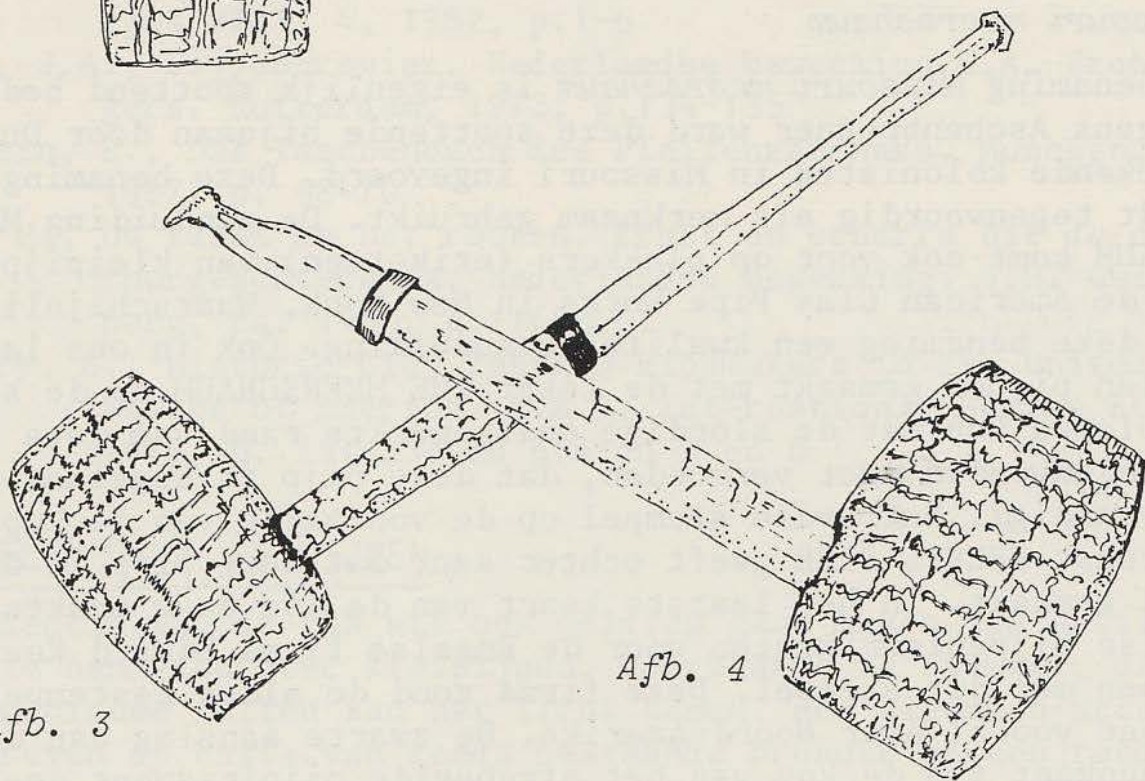
0 1 2 3 4 5 cm

Afb. 1

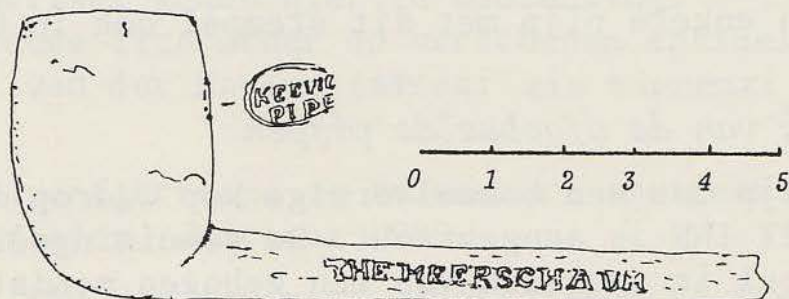
Afb. 2

Afb. 3

Afb. 4

Afb. 5

achteren klopte hij het restje uit den pijpekop, trok den steel er uit, borg dien in zijn vestzak en stopte den kop in zijn tabakszak. Wilde hij weer opsteken, waarin hij gewoonlijk na vijf minuten trek had, dan vischte hij den kop op, die als vanzelf half gevuld was, en bevestigde den steel er in. Op zekeren dag, toen hij Bok's kantoor binnentrad, stak hij juist zijn pijp weg. De kop, van die soort die van een maisaar worden gemaakt, was oud en zwart. 'Is dat de eenige pijp die u hebt?' vroeg Bok. 'O neen', antwoordde Mark, 'ik heb er verscheidene; maar ze zijn allemaal precies als deze. Ik rook nooit zoo'n nieuwen kop. Die prikkelen de keel. Zoo'n kop is eerst bruikbaar als er op z'n minst veertien dagen uit gerookt is.'

- Hoe rookt u zoo'n pijp dan "in"?

- Dat is de kunst. Ik heb een mannetje, die rookt ze voor me in voor een dollar. Dan steek ik er een nieuwen steel in, en klaar is Kees'."

Missouri meerschaum

De benaming *Missouri meerschaum* is eigenlijk spottend bedoeld. Volgens Aschenbrenner werd deze spottende bijnaam door Duitssprekende kolonisten in Missouri ingevoerd. Deze benaming wordt tegenwoordig als merknaam gebruikt. De aanduiding MEER-SCHAUM komt ook voor op plakkers (etiketten) van kleipijpen van de American Clay Pipe Works in New York. Waarschijnlijk was deze benaming een kwaliteitsaanduiding. Ook in ons land werden pijpen gemaakt met de tekst THE MEERSCHAUM op de steel. De plompe kop met de slordige onafgewerkte rand van deze Goudse bodemvondst doet vermoeden, dat deze pijp in Engeland werd vervaardigd. Het ovale stempel op de voorzijde van de kop met de tekst KEEVIL PIPE geeft echter aan, dat deze pijp in Gouda werd gemaakt. In het laatste kwart van de 19e eeuw maakten Goudse pijpenfabrikanten voor de Engelse firma Edward Keevil pijpen met dit stempel. Deze firma zond de aldus gestempelde pijpen vooral naar Noord-Amerika. De zwarte aanslag aan de binnenkant van de kop van het afgebeelde pijpfragment geeft aan, dat een enkele pijp met dit stempel ook in Gouda werd gerookt.

Beschrijving van de afgebeelde pijpen

1 Maïskolfpijp met een bokaalvormige kop waarop de tekst TUS-KANA SUMMIT INN is aangebracht. De schuiningestoken zacht-houten steel is voorzien van een gebogen mondstuk van transparante gele plastic.

- 2 Maïskolfpijp met middelgrote kop en zware vierkante steel met plastic mondstuk. De houten steel is bedrukt met een maïskolf-motief.
- 3 Moderne maïskolfpijp met slanke kop, ronde steel en transparant mondstuk van geel plastic. De steel is evenals 2 bedrukt met een maïskolf-motief. Onder de kop is een etiket aangebracht: Missouri Meerschaum, original corn cob, made in U.S.A.
- 4 Oude maïskolfpijp met zware zwartgerookte kop, houten steel en afgekloven mondstuk van been.
- 5 Bodenvondst van bijna complete kleipijp met links op de steel THE MEERSCHAUM en op de voorzijde van de kop in een o-vaal KEEVIL PIPE.

Geraadpleegde literatuur

- Aschenbrenner, H., Tabak von A bis Z, Bremen 1966, p. 98-99
- Bok, E., Leven, worstelen, zegepraal. Amsterdam 1923, p.135-136
- Duco, D., Kwesties rond merken van handelshuizen, Pijpelijntjes VIII, 4, 1982, p.1-6
- Frank, J.A., Pijpenbrevier. Nederlandse bewerking G.A. Brongers. Rotterdam, 1973, p.134-135
- Hochrain, H., Das Taschenbuch des Pfeifenrauchers. München, 1967, p. 68-70
- Pilz, H., De tabak en het rooken. Ernst en scherts uit de cultuurgeschiedenis. Nederlandse bewerking. J.H. Culemborg, ca. 1900, p. 160-161
- Sudbury, B., Historic Clay Tobacco Pipemakers in the Unites States of America. B.A.R. International Series 60, 1979, p. 151-231 en platen 5 en 6

ARTIKELN OVER KLEIPIJPEN

De redactie van de PKN wil ook melding gaan maken van artikelen die handelen over kleipijpen. Voorwaarde is evenwel, dat hierin nieuwe feiten aan het licht komen. Een algemeen artikel geschreven op basis van reeds bestaande bronnen en een reeds gepubliceerd artikel komen niet in aanmerking.

Opgave voor nieuwe literatuur en verschenen artikelen kunt u zenden naar J. van der Meulen (adres: zie binnenzijde omslag)

I. van Loo. Pijpenfabricage te Nederweert omstreeks 1850. In: Nederweerts Verleden, Jaarboek 1989.

H.G.M. Rutten. Een fabriek voor tabakspijpen te Stevensweert. In: Echter Land, Jaarboek 1989.